

EVOLUȚIA ISTORICĂ A IDEILOR DESPRE NEBUNIE

Liliana ENĂCHESCU¹

liliana_mal@yahoo.com

RÉSUMÉ

La folie représente un des plus importants aspects de la nature humaine. Chaque époque historique a son histoire, par rapport avec l'image et la valeur de l'homme. Et pendant son histoire, l'homme construit l'image et la valeur de sa personne, par rapport avec les formes et les valeurs de soi. Chaque époque historique porte son propre sceau de santé (équilibre et stabilité) du type humain, et cet état de santé représente un aspect identitaire spécifique, étant aussi le critère de normalité (santé mentale) et du pathologique (folie, maladie mentale).

L'étude des formes de la folie à travers les siècles représente une „autre histoire” de l'humanité vécue, éclairant le passé mais l'avenir aussi, la continuité de l'homme et de ses problèmes mentales. Dans l'histoire de l'homme, la folie représente un facteur mystérieux toujours présent dans des formes variées dont la compréhension contribue à la construction l'être humain.

MOTS-CLÉS : folie, maladie mentale, normalité, pathologique.

Introducere

Studiul de față urmărește evoluția conceptului de nebunie în istoria civilizației europene pe o perioadă de 2000 de ani. Nebunia reprezintă unul din cele mai importante aspecte ale naturii umane. Variațiile semantice ale termenului de nebunie sunt expresia utilizării acestuia în multiple planuri: divin, cultural, psihologic, medical, social. În sensul acesta, termenul se impune prin multiplele sale utilizări în desemnarea unor aspecte foarte variate. Fiind un concept criteriu în sfera culturii umanului, dar și a psihologiei, nebunia s-a menținut constant în limbaj de-a lungul configurării istorice a lumii.

În mod paradoxal, deși a fost percepută ca pendantul negativ al echilibrului normalității (deci ca factor cu efect negativ și destructurant), nebunia a contribuit în mod direct și constant la procesul de evoluție și complexificare a lumii. În sensul acesta distingem ca „funcție a nebuniei” preluarea de către acest termen a aspectelor negative, de la dimensiunea individuală la cea colectivă, în starea de spirit colectiv.

Lucrarea de față se înfățișează ca un studiu istoric-longitudinal în care nebunia ocupă un loc central ca factor dinamizant și constructiv al lumii.

I. Etapele evoluției istorice a nebuniei. Caractere specifice

Metodologie

În științele umane, nebunia ocupă un loc important. Deși prezentă în cele mai diferite situații de viață, nebunia continuă să fie o temă care nu se „închide” niciodată. Aceasta se datorează în primul rând faptului că nebunia reprezintă una dintre manifestările cele mai complexe, care pune problema definirii și explicării persoanei umane aflată în *situații limită*. Tocmai acest aspect a impulsivat prezentul studiu istoric al evoluției și transformărilor acestui fenomen.

Termenul de *nebunie* este asociat cu (și desemnează o) *stare de fapt* particulară a persoanei umane reprezentând un dezechilibru interior al ființei. O asemenea înțelegere a putut fi observată

---

¹ Dr., psih., Direcția de Asistență Socială și Protecția Copilului, sector 1; DLMFS-CRIFST

fără întrerupere de la Platon la Foucault². Acest fapt a făcut ca nebunia să fie supusă unor puncte de vedere din cele mai diferite, dar în care s-a constituit un *orizont de cunoaștere* în care se regăsește în final *homo demens*³, reprezentând „sinteza” care-și propune să concentreze într-o formă „ordonată” *ideile despre nebunie*.

Se pune în discuție dacă *homo demens* este starea de „(dez)-ordine”. Studii efectuate anterior de C. Enăchescu⁴ denotă existența unei „(alt)-fel de ordine”. Înclinăm să considerăm că acesta reprezintă punctul de plecare valabil în edificarea unei teorii despre nebunie. Trebuie să admitem în sensul acesta câteva puncte de vedere și anume:

- Nebunia „separată” în raport cu ipostazele sale ca modalități de „a fi”;
- Admiterea faptului că nebunia este „un mod de a fi al persoanei umane” la fel cu starea de „a fi” a normalului;
- Comparația ordine/dezordine, starea de „echilibru” exprimată prin ordine/dezordine;
- *Nebunia* și *normalitatea*, devin în felul acesta părți ale „felului de a fi al persoanei umane”⁵. Nebunia ca dezechilibru și/sau ca echilibru (creator) (re)-unește cele două realități ale omului: realitatea lumii posibile externe și realitatea faptică a lumii imaginarului interior. În sensul celor spuse, nebunia apare ca un produs/creație a persoanei, ca o experiență (de ordin sufletească) trăită de individ. În felul acesta pusă problema, constatăm că nebunia este (în fond) un produs al persoanei, al vieții interioare al acesteia. Asocierea diferită (în afară de acest principiu) nu este posibilă;
- O cunoaștere exactă nu este posibilă decât admițând „principiul complementarității părților” care o compun.

Principiile de mai sus ne conduc către o „metodă comprehensivă” a vieții sufletești⁶.

Al doilea element este reprezentat de cultură. Dacă putem admite că în decursul istoriei universale nebunia, în esența ei, a evoluat la fel în planul său interior, ea s-a înfățișat în forme din cele mai diferite în exteriorul său.

Modelul cultural marchează modul și funcțiile nebuniei într-un grup etnocultural.

Trebuie avut în vedere factorul cultural, ca imagine, limbaj și ritual simbolic⁷.

1.1. *Nebunia în antichitate*

În antichitate nebunia este frecventă ca prezență în diferite ocazii. Aici am ales, trecând peste confruntarea dintre Ghilgamesh și Enkidu la sumerieni, câteva momente surprinse în cultura greacă. Nebunia reprezintă o temă foarte dezbătută de gânditorii greci⁸. Oricum, ea a avut o semnificație importantă și multiplă, sensurile ei variind cu epoca istorică și cu funcția atribuită⁹.

² Platon, *Dialoguri*, trad. și note de C-tin Noica, Editura IRI, București, 1995; M. Foucault, 1961, *Folie et deraison. Histoire de la folie à l'âge clasique*, Librairie Plon, Paris.

³ Enăchescu, Constantin, 2008, *Homo demens. O redefinire a nebuniei*, Editura Polirom, Iași:

⁴ Enăchescu, Constantin, 2006, *Da și Nu. Dialectica comprehensivă a vieții sufletești*, Editura Polirom, Iași.

⁵ Principiul „asocierii părților” este una dintre legile fundamentale ale ființei sau modelului de „a fi” ale persoanei umane.

⁶ Înțelegem prin metoda comprehensivă gândirea filosofică, care explică modul de a fi al persoanei umane.

⁷ Claude Levi-Strauss, 1968, *Tropice triste*, Editura Științifică, București.

⁸ Th. Gomperz, 1908, *Les penseurs de la Grèce*, I, pg. 291, F. Alcan, Paris.

⁹ Un asemenea exemplu îl reprezintă termenul de *ate*. Dăm în continuare semnificațiile acestei «denumiri ale nebuniei» :

- pedeapsă trimisă de zei pentru o vină;
- orbirea spiritului (*Iliada* VIII, 237, XVI, 805);
- vină răvășită ca urmare a rătăcirii spiritului
- crimă (*Iliada*, VI, 356);

Înainte de toate, nebunia este un „conflict” și o „pedeapsă”, pentru abateri de la „voința Zeilor” (*hybris*), prin înfruntarea destinului. Evident, mitul este oglinda realității. În mit are loc și personificarea formelor/tipurilor de nebunie: Eryniile, *ate*, Meduza, Hecate¹⁰ etc. Să menționăm prezența nebuniei în operele autorilor clasici:

- Xenophon, *Anabasis*, I, 1-2;
- Sophocle, *Antigona*; *Ajax*;
- Eschil, *Orestia*, *Trahinienele*.

Fiind o pedeapsă, nebunia a reprezentat sensul tragic al vieții. Vezi și prezența acestui sens și în tragediile din teatrul antic: tragedia lui Ajax, Hercules etc. (Romanii preiau tradiția grecilor, mai ales prin Virgiliu)¹¹. Semnificativ este faptul că „patologia mentală” a lui Hipocrat își are rădăcinile în teatrul lui Sophocle¹² – este cazul epilepsiei. În tragedia *Antigona*, Sophocle se referă la ideea „posesiunii demoniace”. Pentru el epilepsia este o pedeapsă divină venită de sus de la Zei¹³.

O altă ilustrare este „nebunia lui Achile” (*Iliada*, I). Exemplele nebuniei și confruntarea omzei (*hybris*) pot continua. Ele sunt multiple. În sensul acesta notăm autorii și operele la care facem referire în lucrarea de față¹⁴.

În continuarea lui Homer, nebunia este pentru Platon comportament în raport direct cu zeii, și semnul marcant al unei stări de dezechilibru interior. Concret, nebunia se manifestă în două situații și anume: *nebunia culturală* și *nebunia-boală*. Platon a descris patru feluri de nebunie culturală:

- nebunia oraculară indusă de zeul Apollo;
- nebunia orgiastică și extatică a zeului Dionysos;
- nebunia inspirație poetică produsă de muze;
- nebunia erotică produsă de Venus și Eros.

Alături de acestea, Platon așează nebunia-boală. În dialogul *Legile*, separă nebunia-boală de nebunia culturală. Prima este descrisă din punct de vedere medical și comportamental. Între cele două forme – de nebunie culturală și medicală – există totuși o relație specială în sensul că factorii culturali dau coloratura modelului de a fi și a se manifesta al nebuniei.

În afară de nebunia explicată la Platon prin raportare mitologică, să reținem și nebunia explicată filosofică la Seneca, și nebunia morală la Plutarh.

Dar chiar explicarea prin raportare mitologică a cuprins observații subtile și deducții pertinente. Pentru Platon, „sămânța omenească e un amestec și o contopire concentrată a puterilor sau a însușirilor sufletului (...), mânia nu e altceva decât un extras a tuturor patimilor. Ea e distilată și din mâhnire și din plăcere și aroganță. Are în ea bucuria de a face rău. (...) în ea e sădită cea mai monstruoasă poftă de a mâhni pe altul.”¹⁵

-
- năruire, nefericire (*Iliada* XXIV, 480);
  - fatalitate, zeița Nenorocirii care inspiră toate acțiunile și care produce calamități (*Iliada* XIX, 91-126);
  - zeița Pedepsei și a Răzbunării;
  - termenul de *ate* desemnează ideea de opoziție în fața destinului, ca necesitate umană.

¹⁰ Jean Coman, 1931, *L'idée de la Nemesis chez Eschyle*, F. Alcan, Paris.

¹¹ Heacer, Theodor, 2007, *Virgile „Pere de l'Occident”*, Paris, Editions Ad solem.

¹² Gilbert Ronet, 1969, *Sophocle poète tragique*, Editions E. De Boccard, Paris

¹³ Epilepsia este (“epi”-de sus, “lambao”- lovitură) lovitură venită de sus.

¹⁴ Aristotel, Plutarh, Tukydidides, Eschyl, Sophocle, Euripides, Homer, Xenophon, Seneca, Tacitus, Vergiliu.

¹⁵ Plutarh, Morala.

Treptat, nebunia este integrată medicinei¹⁶. Cauza a fost aceea a măsurilor care trebuiesc adoptate în vederea tratamentului nebuniei. Cel care impune ideea terapeutică, făcând referințe directe la epilepsie este Hipocrat.

Ideile terapeutice apar și la Homer pentru care o bucurie poate să vindece mânia. Aristotel recomandă băi cu apă rece pentru calmarea mâniașului.

Sau descrierea nebuniei ca „boală” a sufletului, la Plutarh – „mânia dă naștere la certuri, produce în suflet o rea stare pe care o numim dispoziție spre mânie și care ulterior se schimbă în iritare, afectându-i gândirea individului” – a implicat și metoda de ocolire sau de vindecare (abținerea de la mânie și certuri). Alături de metodele de mai sus, în tratarea nebuniei se utiliza muzica, fumigațiile și în primul rând invocarea divinității.

1.2. *Nebunia în vremurile biblice*

Creștinismul aduce o nouă viziune asupra nebuniei pe care o consideră ca o stare de „posesiune demoniacă”. Nebunia este determinată de pătrunderea în individ a unor forțe malefice, opuse divinității, care îl chinuiesc pe omul respectiv rupându-l de relația cu Dumnezeu. Această formă de nebunie este prezentă în Noul Testament. Sunt cunoscute vindecările lui Iisus (prin atingere corporală, dar mai ales prin „întoarcerea la credință” ca o re-luare a legăturii cu Divinitatea). În fine vindecarea se realizează prin „post” și „rugăciune”.

Cele de mai sus aduc o nouă viziune asupra omului cât și a faptelor sale de care este obligat să răspundă în fața lui Dumnezeu.

1.3. *Nebunia în Evul Mediu creștin*

În Evul Mediu, ideea de posesiune demoniacă, moștenită prin „observarea” dramatismului crizelor de epilepsie, face ca „metodele terapeutice” să fie preluate de Biserică. Acestea încep prin a impune tehnici dintre cele mai diferite de terapie a persoanelor posedate de demoni.

Terapeutică creștină impune metode speciale de „alungarea demonilor” prin post, rugăciune etc. Aceste metode se organizează treptat sub forma unor practici religioase de factură exorcizată. Se menține, în felul acesta, ideea și practica alungării demonilor de către preoți.

1.4. *Nebunia în Renaștere*

Până în epoca Renașterii se poate vorbi despre *rolul social* al nebuniei ca semn al caracterului tragic al vieții. Renașterea însă va adăuga un nou punct de vedere. Momentul este marcat de lucrarea lui Desideriu Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei*.

Pentru Erasmus, nebunia este cea care descoperă și ironizează defectele umane. Ea se adresează direct oamenilor făcând prin aceasta ca greșelile, păcatul, invidia, gelozia, cruzimea etc. să fie îndepărtate. Rolul acesta schimbat al nebuniei a revenit unui personaj investit cu această funcție, bufonul.

Bufonul este personajul tolerat în societate. El este, din punct de vedere simbolic, cel care are libertatea totală de a elimina și/sau îndrepta moravurile și viața în Cetate.

¹⁶ Gomperz, Theodor., 1908, *Les penseurs de la Grèce, Histoire de la Philosophie antique*, vol. I-III, F. Alcan, Paris.

Renașterea se întemeiază pe acțiunea unor mari personalități care au schimbat lumea dându-i un alt sens. Este cazul să ne amintim aici de autori celebri și operele acestora: Dante Alighieri, W. Shakeaspeare, Erasmus din Rotterdam, Marsilio Ficino, Pico de la Mirandola.

Renașterea favorizează și progrese paralele ale medicinei (Paracelsus, Ambroise Paré și Andreas Vesalius).

1.5. Nebunia în perioada iluministă

Renașterea a reprezentat o etapă importantă a gândirii despre om și suferințele sale. Ca urmare, tot acum a început medicalizarea sistematică a nebuniei. În actul de medicalizare, „nebulia-pedeapsă” se înlocuiește definitiv cu „nebulia-boală”. Dar medicalizarea nebuniei se dezvoltă treptat, în etape succesive. În sensul acesta, de la Pinel până în zilele noastre, nebunia va fi acoperită de *discursuri parțiale* despre boli și remedii. Etapele au fost următoarele:

- Philippe Pinel (1745-1826) conferă nebunilor statutul de bolnavi psihic;
- Jean-Martin Charcot (1825-1893) descrie isteria;
- Emil Kraepelin (1856-1926) face clasificarea bolilor psihice;
- Eugen Bleuler (1857-1939) descrie schizofrenia;
- Karl Jaspers (1883-1969) descrie psihopatologia generală;
- Sigmund Freud (1856-1939) fundamentează psihopatologia generală;
- Ross Brunne și Kalten Brunne instituie psihofarmacologia ca domeniu al terapiei psihiatrice.

Modernitatea a favorizat deci, progresul cercetării și practicii medicale legate de nebunie. În același timp, în epocă apar preocupări pentru experiențele sufletești, corelate tulburărilor psihice precum și noi terapii. Tot atunci au apărut studii și cercetări interesante și cu pretinsă aplicabilitate în viața psihică, atât în stare de *normalitate* cât și de *anormalitate*.

Dar un moment important, chiar în Iluminism, ce a căutat să înțeleagă sensul bolii psihice și să găsească și o terapie specifică a fost cel al lui F.F.A. Mesmer (1734-1815). El a fost creatorul, încă de la teza de doctorat în medicină, a teoriei *magnetismului animal*: un transfer energetic între toate corpurile vii și nevii, o circulație permanentă a fluxului vieții în corpul uman, boala – cauzată de întreruperi în acest flux, iar terapia – cu ajutorul magnetismului animal din partea altei persoane. Așadar, potrivit lui Mesmer, boala este o disfuncție a organismului care poate fi remediată prin tehnici de reechilibrare ale tulburărilor produse cu ajutorul „magnetismului animal”. F. A. Mesmer devine o celebritate medicală căutată pentru terapia sa și creează o adevărată „ideologie medicală”. Dar, mesmerismul adoptat cu entuziasm la început este în final abandonat.

Armand-Marie-Jacques de Chastenet, Marquis de Puységur (1751-1825) l-a continuat cu entuziasm, aducând în plus argumente în favoarea sugestiei (*inducția sugestivă*). Ideea aceasta este acceptată la Paris și la Viena.

Ideile lui Mesmer au găsit teren favorabil de dezvoltare, în prima etapă în Franța, la clinica psihiatrică a lui J. M. Charcot. Acesta s-a aplecat asupra cazurilor de isterie cu mult interes. Într-o etapă ulterioară, J. M. Charcot a făcut „demonstrații clinice” cu bolnavele de isterie prin contaminare și sugestie colectivă. După moartea lui Charcot, elevii acestuia au revizuit doctrina maestrului și au instituit o nouă entitate clinică bazată pe profilul personalității acestor bolnave. Cel care s-a remarcat în plin plan a fost psihiatrul Joseph Babinski (1857-1932). Acesta a recunoscut și acceptat ideea de inducție sugestivă, deplasând în felul acesta teoria către o latură clinică mai exactă: cercetarea isteriei.

1.6. Nebunia în epoca modernă

- Se produce prima fractură a psihiatriei: Szasz, Laing și Cooper¹⁷ contestă în anii 1970-1990 psihiatria ca știință medicală, socotind-o o „invenție” a medicilor psihiatri.
- Se produce a doua fractură a psihiatriei, prin lucrările lui Michel Foucault (1926-1984) care susține un punct de vedere diferit exprimat în *Istoria nebuniei* (1961) și *Puterea psihiatrică (Curs la Collège de France)* (1973-1974).

Punctul de vedere diferit care a intersectat destinul psihiatriei ca știință umană justifică disputele care acceptă (punctul de vedere clinic) și punctul de vedere umanist, care „dizolvă” psihiatria.

Disputele de mai sus largesc spațiul teraputicii fixând aceste terapii în schema următoare:

- terapia medico-biologică
- psihoterapia analitică
- socio-terapia (terapia ocupațională și igiena mintală)
- recuperarea bolnavilor psihici.

II. Limbaj și context (narațiunea suferinței umane. Evoluția termenilor pentru nebunie din punct de vedere cultural și medical)

Unul din aspectele specifice nebuniei este reprezentat de tulburările de limbaj. Să ne oprim un moment asupra acestora. Cercetările în acest domeniu au arătat că practic orice formă a nebuniei, indiferent de natura și gravitatea acesteia este însoțită de tulburări de limbaj, de la cele mai simple și inaparente deformări până la tulburările grave de limbaj și expresie (lingvistică și grafică) și în final la utilizarea unui (neo)-limbaj. Aceste aspecte esențiale ne ajută într-o măsură considerabilă să înțelegem formele de nebunie. Cercetări în acest domeniu au fost întreprinse de J. Seglas, S. Piro, J. Bobon, C. Enăchescu etc.¹⁸

Tulburările de limbaj sunt concordante cu tulburările de gândire ale nebunilor. Acestea sunt inseparabile de contextul modificărilor clinice ale bolnavilor psihici. În sensul acesta remarcăm următoarele tipuri principale de modificări ale limbajului:

- a. limbajul nevrotic este caracterizat printr-un conținut cu o bogată încărcătură emoțional-afectivă care îi conferă limbajului o coloratură specifică;
- b. limbajul maniacal se caracterizează prin verbigeratie (repetarea stereotipă a unor fraze, deseori lipsite de sens), salată de cuvinte (amestec bizar de cuvinte), paralogisme (cuvinte deformate sau prescurtate), expresii obscene etc.
- c. limbajul depresiv se caracterizează prin sărăcie ideatică, șoptit, un „monoideism trist”, exprimând numai idei negative, catastrofice;
- d. limbajul schizofrenic prezintă cele mai importante, prin gravitatea lor, modificări de limbaj. Caracteristice acestui tip de transformări lingvistice sunt structura cuvintelor, dispunerea lor în fraze și modalitatea de utilizare, având un caracter progresiv ca evoluție clinică;
- e. limbajul disociat este specific bolnavilor psihotici, de regulă schizofrenici, care are un caracter, după o îndelungată evoluție clinică, disociat, bizar, mergând până la absurditate și

¹⁷ Cooper, D. 1967. *Psychiatry and anti-psychiatry*. Tavistock Publications, London; Szasz, T.S. 1972. *The myth of mental illness*. Paladin, London; Laing, R.D. 1985. *Wisdom, madness and folly. The making of a psychiatrist*. Macmillan, London;

¹⁸ J. Seglas, *Le langage des alienés*; S. Piro, *Il linguaggio schizofrenico*; J. Bobon, *Psychopathologie de l'expression*; Constantin Enăchescu, „Limbajul schizofrenicilor”, *Revista de Psihologie*, Academia Română

sărăcie. Acesta este limbajul schizofrenilor dar și al bolnavilor cu demențe. Ceea ce caracterizează acest limbaj este flagrantă deosebită de limbajul normal;

- f. la bolnavii schizofrenici schimbările semantice ca și utilizarea limbajului sunt marcate de o schimbare profundă care face ca acest tip de limbaj să fie incomprehensibil. Bolnavii dau impresia că au/vorbesc într-o limbă străină. Din acest motiv specialiștii au denumit aceste tulburări de limbaj, glosolalii;
- g. Trebuie să adăugăm la „formele de limbaj” de mai sus un aspect frecvent întâlnit la aceștia. Este vorba, în această situație, despre limbajul mutisant (bolboroseală), șoptit și neinteligibil, dând impresia unui limbaj inventat de bolnav și în fine mutismul simplu sau akinetic.

Din punct de vedere istoric, în Evul Mediu acest limbaj, de factură psihopatologică, era suspectat ca fiind o formă de expresie în raport cu practicile oculte ale vrăjitoriei. Persoanele care aveau și utilizau acest limbaj erau considerate vrăjitoare, care îl foloseau la comunicarea cu diavolul, la blesteme, incantații, descântece, vrăji; aceste practici erau sancționate de către biserică și societate.

Glosolalia era considerată, în epocă, ca o formă de expresie malefică. Din acest motiv, glosolaliile erau asociate cu transformările și posesiunea demoniacă a unor persoane cărora li se atribuia caracterul de practici vrăjitorești, oculte.

Limbajul a constituit dintotdeauna o formă de comunicare între persoane. El a fost utilizat atât în formele de sănătate mentală și echilibru, cât și în stările patologice atât de diverse. În practica clinico-psihiatrică conținutul limbajului și/sau texte/ înscrisuri ale nebunilor au reprezentat întotdeauna un valoros material. Prin comunicarea, verbală sau scrisă, bolnavii psihici își expuneau propriile lor suferințe/schimbări într-o manieră personală ideo-afectiv și contextual. Este important de reținut faptul că aceste relatări despre sine constituie importante *psihobiografii* sau relatări despre istoria interioară a bolnavului¹⁹.

Importanța acestor materiale în clinica psihiatrică se pune relativ recent în practică; ele reprezentând materiale auxiliare în înțelegerea și interpretarea nebuniei. În cazul acestor materiale, care ne sunt furnizate de bolnav, se pot înțelege transformările psihotice și cele de gândire-limbaj, precum și modalitatea prin care erau cunoscute și înțelese acestea în decursul istoriei umanității.

Cele afirmate mai sus deschid perspectiva unei cunoașteri/înțelegeri a nebuniei. Este de reținut faptul că sunt cuvinte care au rezistat în decursul istoriei psihiatriei utilizate de medici, care desemnau unele dintre situațiile mai sus menționate. Înțelegem, în acest sens, „vesaniile” (stările depresive), „lycantropia” (transformarea omului în lup), „epilepsia”, despre care s-a amintit mai sus, „nebunia” (termen înlocuit ulterior cu cel de „boală mintală”).

Nu se poate ca un studiu despre limbaj și nebunie să fie complet decât dacă se ia în considerație și analiza grafologică a acestora. Scrisul și vorbirea sunt inseparabile și ele suferă aceleași tipuri de modificări. Astfel, în ceea ce privește grafologia bolnavilor psihici menționăm următoarele modificări:

- a. un scris mare, proeminent sau ascuțit, specific psihozelor delirante de tip megalomaniac;
- b. un scris mărunț, „tocat”, care treptat devine ilizibil, specific bolnavilor cu demențe;
- c. un scris ornamental, cu caracter adesea de ilizibil, exprimând un conținut psihotic bogat specific schizofreniei;
- d. trebuie să adăugăm la aceste două aspecte – limbajul verbal și scrisul – ca modificări ale funcțiilor expresive, și expresia plastică (schițe, desene, picturi, sculpturi) a bolnavului de referință.

¹⁹ Ludwig Binswanger, 1971, *Introduction à l'analyse existentielle*, Les Editions de Minuit, Paris.

Să insistăm un moment asupra acestui aspect.

Este cunoscut faptul că „nebunii” trăiesc într-un univers total diferit decât cel al persoanelor normale. Natura acestor reprezentări trăite a universului interior al bolnavilor ni se face cunoscută prin limbaj verbal și/sau scris. Unii dintre bolnavi au însă (își descoperă) capacitatea și dorința de a reproduce prin desen și/sau pictură universul interior al propriei lor nebunii. În felul acesta ne este vizualizată „imaginea nebuniei” ca experiență sufletească interioară, de regulă delirant-halucinatorie, angoasă, obsesională etc.

Aceste materiale: limbajul verbal, limbajul scris și desenul au o importanță deosebită în înțelegerea nebuniei respective. Trebuie să avem în vedere că limbajul scris, verbal și mai ales desenul sunt rezultatul transformărilor personalității acestor bolnavi. Fiecare bolnav își proiectează propriile lui trăiri interioare într-o manieră proprie, care constituie stilul nebuniei sale (H. Prinzhorn, E. Rennert, J. Bobon, R. Volmat, C. Enăchescu, J. Vinchon)²⁰.

În cele de mai sus s-au discutat aspectele de limbaj scris și desen, ca forme specifice de expresie și comunicare în cazul nebuniei. Reținem, din cele de mai sus, importanța de prim grad a limbajului primar. Acesta are un caracter subiectiv prin care este comunicată de către bolnav starea suferinței sale, așa cum o percepe și o înțelege acesta. Pentru autorii de specialitate, textul narativ al nebuniei este comunicat de nebun prin capacitățile sale expresive, iar subiectiv, prin comunicarea aspectelor pe care bolnavul le consideră ca fiind cele mai importante. Ele constituie „romanul psihiatric” al nebunului.

Rolul medicului/psihologului este de a decipta acest material, transpunându-l într-o expunere coerentă din care și prin care se construiește discursul clinico-psihologic din care se va extrage diagnosticul/psihodiagnosticul bolnavului (L. Binswanger, C. Enăchescu)²¹.

Contextul în care este relatată, de către nebun, propria sa experiență de *viață alienată* reprezintă un valoros material, esențial în procesul de pătrundere analitică și descifrare a ceea ce este nebunia.

III. Conflicte culturale, inadaptare și nebunie

Arătăm mai înainte că factorii culturali, cu rol de modelare, reprezintă elementele formatoare în planul vieții colective în Cetate, cu efect direct și permanent asupra persoanei umane. Acest aspect a fost scos în evidență de numeroși specialiști. Este cazul de a-l (re)-aminti pe Bronislav Malinovski (1884-1942) care afirmă că, în toate situațiile, „cultura începe cu reprimarea instinctelor”.

Viața în Cetate a schimbat profund ființa umană. Omul sălbatic trăia conform naturii (*secundum naturam vivere/a trăi conform naturii*)²². Intrarea în Cetate schimbă profund omul și grupele/colectivitățile umane. Omul sălbatic devine cetățean²³. Aceasta presupunea cenzurarea conduitelor umane, supunerea lor în fața unor norme valorice și reguli impuse membrilor comunității.

Sigmund Freud se referă la organizarea cetății primitive într-o lucrare de psihanaliză cultural-socială²⁴. Această organizare impune locuitorilor cetății conduite de viață riguroase și obligatorii, interdicții și, în cazul violării acestora, pedepse aspre.

²⁰ Constantin Enăchescu, 2006, *Artă și nebunie. Universul plastic al iraționalului*, Editura Noi Media Print.

²¹ Ludvig Binswanger, 1971, *Introduction à l'analyse existentielle*, Les Editions de Minuit, Paris; Constantin Enăchescu, 2003, *Fenomenologia nebuniei*, Editura Paideia, București.

²² Se face referință la „Omul sălbatic” (aici termenul de „sălbatic” este rezervat celui care trăia în pădure).

²³ Cetățeanul considerat ca locuitor al Cetății și parte a unui grup social.

²⁴ Sigmund Freud, 1927, *Totem et Tabou*, Payot, Paris.

Ceea ce apare ca important este, deci, influența factorilor psiho-socio-culturali. Aceștia se organizează sub formă de conduite și acțiuni, limbaje și ritualuri de factură simbolică. Mircea Eliade a adus o contribuție valoroasă în acest domeniu²⁵.

J. Jacobi face o interesantă corelație sintetică între viața psihică interioară și formele simbolice: complexe și arhetipuri²⁶. În opera lui Carl Gustav Jung se pune în evidență importanța majoră a unei simbolistici deosebit de bogate și dinamice. C. G. Jung face separația între cele două principii „Anima” și „Animus”²⁷. O contribuție importantă la această temă este realizată de Constantin Enăchescu într-o lucrare de sinteză²⁸. Din acest moment, atenția este centrată asupra limbajului simbolic. Acesta va influența două aspecte: cunoașterea de sine (și re-descoperirea omului) și potențialul dinamicii simbolice care va contribui la edificarea unei forme de psihoterapie analitică.

S-a ajuns cu discuția noastră într-un moment esențial care privește aspectul practic-aplicativ al psihanalizei: utilizarea acesteia în scopuri psiho-terapeutice.

Pentru specialiști, psihoterapia analitică reprezintă o acțiune de decriptare a conținutului simbolic refulat al persoanei umane. Limbajul (exprimat de subiect) este o construcție simbolică care exprimă starea de echilibru sau starea de dezechilibru a persoanei umane. Să ne oprim un moment asupra acestui aspect.

Sănătatea mintală este un acord după cum, în egală măsură, ea poate fi un dezacord (conflict, frustrare etc.) între persoană și lume. Această din urmă idee reprezintă, în plan medico-psihiatric, simptomatologia unor tulburări psihice. Arta psihoterapeutului constă în descifrarea conflictului și delimitarea tulburărilor produse de acesta. Este cazul conflictelor/dezacordurilor de factură nevrotică pe care le putem întâlni la un număr însemnat de pacienți.

Un aspect esențial în delimitarea și înțelesul acestor tulburări de factură nevrotică își are originea în inadaptația sau în dezadaptația unor persoane care trăiesc aceste tulburări adaptative datorită unor situații critice de viață. Studiile dedicate factorilor de presiune socială, conflicte conjugale, abandonul infantil, absența motivației sau o motivație negativă, conflicte sociale, dificultăți profesionale, separare, divorț, decesul unei persoane apropiate, pierderea locului de muncă evidențiază aceste tulburări.

Este frecvent întâlnită situația tensională trăită de această categorie de persoane. Pentru a ocoli aceste situații, persoanele respective vor apela la „conduite de refugiu” sau la alte forme cum ar fi: utilizarea alcoolului, consumul de droguri (marijuana, extasi, cocaină etc.). Forma cea mai gravă o reprezintă însă actele suicidare. În cadrul acestora, notăm următoarele aspecte: șantajul suicidar, tentativele de suicid, sinucideri realizate.

Concluzii

Cercetarea de față a urmărit variațiile semantice ale termenului de nebunie și efectele acestuia în plan cultural, psihologic, moral, religios, medical. Din lucrare se desprinde faptul că nebunia, alături de normalitate, reprezintă un factor esențial în evoluția istorică a umanității.

Epocile istorice poartă amprenta epocii privind sănătatea (echilibrul și stabilitatea) tipului uman ce le locuiește, iar sănătatea reprezintă identitatea specifică a acestui tip atât ca stare de normalitate (sănătate mintală) și patologie (nebunie/boală mintală).

²⁵ Mircea Eliade, 1998, *Mit, vis și mistere*, Editura Univers Enciclopedic, București.

²⁶ J. Jacobi, Joland, 1961, *Complexe, archetype symbole*, Editions Déchaux et Niestlé, Neuchâtel.

²⁷ Carl Gustav Jung, 1933, *L'inconscient*, F. Alcan, Paris

²⁸ C. Enăchescu, 2006, *Experiența vieții interioare și cunoașterea de sine. De la Socrate la Freud*, Editura Paideia, București.

Studiul formelor de nebunie ce au traversat secolele reprezintă o „altă istorie” a umanității trăite; cea a trecutului, dar și a viitorului, relevând continuitatea omului și a nebuliei. În această istorie a omului, nebunia este o formă misterioasă, mai mereu prezentă în forme variate, iar descifrarea sa, alături de aceea a sănătății, contribuie la construcția omului.

Bibliografie

1. Binswanger, Ludvig. 1971, *Introduction à l'analyse existentielle*, Les Editions de Minuit, Paris.
2. Coman, Jean, 1931, *L'idée de la Nemesis ches Eschyle*, F. Alcan, Paris.
3. Enăchescu, Constantin. 2006, *Experiența vieții interioare și cunoașterea de sine. De la Socrate la Freud*, Editura Paideia, București.
4. Enăchescu, Constantin. 2008, *Tratat de psihologie morală*, Editura Polirom, Iași.
5. Enăchescu, Constantin, 2003, *Fenomenologia nebuliei*, Ed. Paideia, București.
6. Freud, Sigmund, 1927, *Totem et Tabou*, Payot, Paris.
7. Foucault, Michel, 1961, *Folie et deraison. Histoire de la folie à l'âge clasique*, Librairie Plon, Paris.
8. Gomperz, Theodor., 1908, *Les penseurs de la Grèce, Histoire de la Philosophie antique*, vol. I-III, F. Alcan, Paris.
9. Gusdorf, George., 1948, *De la découverte du soi*, Payot, Paris.
10. Jacobi, Joland, *Complexe, archetype symbole*, Ed. Déchaux et Niestlé, Neuchâtel, 1961.
11. Seneca, L. A., 2004, *De ira (în Dialoguri)*, Editura Polirom, Iași.
12. Virgiliu, 1956, *Eneida*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București.